

(Konyak- Naga)
SHUPU TAHNGAO DONGLAK NGAOKHÜM 2005
BUHU LAN LÜMWOILAK:

1. Tao RTI a wongnangpu ülümja, hanghi kai-e sokali lüm ane tao officials toishao nomante shingne tüm, nang ngaolan üpong yime dongpu-e linge jonlak toishao ütshempu pheü ünyeipa mei-e tailak sokali te nange dongpu ne tao a wongnangpu tao ngaokhüm noman pheü ngohnang. Shoyang lei-e tahngoh hüpoi toisho me meitüm yahyange, tünyih tao Right To Information ngaokhüm shinge noman-e jonyah.

2.Tao müktakpi: Pangha ngaokeng wanglüm pheme linge jonpu toishao üt-e shempü ütang khak shupu me üyinshen-e ngaitümlak aneo yüshupe paoh-e pintüpheü ütahte ngaitümlak.

3. Indian Act, taopa ngaokhüm ja sheangme,

- (i)Prime Minister yüjikäma-a President nohoi yüat, (Indian Constitution menohoi taopa kihpu ngaokhüm yüngoh)
- (ii)Sokali-e toishao ling ane buhu-e yom-e leinang.
- (iii)Ngeangpa aohi te-o wangshüm yühao.
- (iv)Sokali toi lingpa lante teihtaolak peitümnang

Ane iman me buhu lan üshangne ngohtümnang Jammu & Kashmir te at angyange tao RTI Act-e India buhu tehei jonnang.

4. Public Authority hanghipa me jeyah tao RTI Act phangme noman-e ngaolan shing oklak. Public Authority hanghipa me jeyah tao RTI Act phangme noman-e ngaolan shing oklak. (i) Constitution yüjikäma-a State alao ane Central shümpangme, central, state aneo local level khongtup lante i-nang. Tao te leppu-a tao-e President. Legislature hei Judiciary aneo taolan moilan pheü shun-e ngohpu Ministries, Departments ane agencies lante public authority she i-nang. (ii) Kahta aohi nokpu, khümpupa yüjikäma-a, sheangngin yakjong-e phapa yüjikäma-a, ülüm hanghipa me jiyah sokali-e sheangngin leitüm-e angpu NGOs lante i-nang. Taote leppu-a sokali me sheangngin taopong-e ngohpu palom khongtup lan-e nohoi dongne oklak.

5. Hanghipa lümme noman-e donglak?

Donglak she i-küme nyan-e shünangpu wongpong lai, juteih, file me shüangpu, ngaolan laime shingne tüm yangpu, logbooks, pheileih ngaolan ane tao-a tao shüpu shaki lümlan aneo fax, microfilm, microfiche hei computer lan kihpu me yah-e angpu electronic ngaomük hanghi ne jiyah, tao lan tangme donge yimpu oklak.

6. (a) Right to information leppu nomante shu-e ngohpu : -

- (i)Nyan shang yangphei wongpong lailan, pheileihlai lante tok-e üt-e shoyangphei lailan yahlak.
- (ii)Sokali offices lanme nyanshang angpu lailan hei yoshün angpu toiheingao wongpong lai lante hinleilak.
- (iii)Jongheilüm ane nokheipung kihpulan toishao ünangte hinleilak.
- (iv)Xerox, nyanshang yangphei hei disks kihpu me ngaolan shinge yahlak.
- (v)leppu jame, yinglakyang, jonglüm linglak toiheinan ane cement kihpu ümeng ngohpune mengma-a, hataolan mükngi yah-e haolak.

6.(b) Teangyine, shinglak chingne yahpeipu toiheingao ao pe shüp-anglak eih

- (i) India müpu, bumei yaphün (sovereignty) sheijümlak, ngoh-e jonglak ünang, toiheingao, scientific ane phongshün yaphün yüjikäma-a, heang State teishinpu menglak.
- (ii) Ngaokeangja pinpu ne ngailak.
- (iii) Taote court me ngaokeang-e tinnang yüjikäma-a court te yao lepu ne ngailak.
- (iv) Kahta aohipa te jiyah, tao-e üyinte ütöhne ngailak.
- (v) Tokleilak yüjikäma-a, shingyahiak nyüjikäma-a, ngaokeang pinpa lante kon-e shüpu angpu ne ngailak.
- (vi) Tao-e pheileih te ütöh ne mengnang, yüshing yüngi pe pheileih nang yüjikäma-a, pangha mong hahe man teihpu ngoi-e shingpa manpa moa ne hei ngohnang.
- (vii) pangha-e lanshe monghahpu yünang pute ngoi-e, kahta ja me khakma-e ngohpu ngaolan me wangpu yüji.
- (viii) Khak shupu ngaolai ja-o yüpha tümlak.
- (ix) Tao pake she ngao manphün pute ngoi-e ngaophün yahne i-wante jonpu toingaolai yü ngailak
- (x) Parliament yüjikäma-a State Legislature min menglak.
- (xi) Palom-e phapu ngaolan hanghipa me pangha monghah lak yüom yüjikäma-a, pangha te meilak kih-e, PIO monghah-e yüteih pute ngoi-e, palom i-lompu toingao ngaone yüyahlak.

Hüpoi ngaolan hanghi ne jiyah, Parliament hei State Legislature lanme yüyah yüngaope yüangpu lan-e noman te yüompe yüanglak. Üdangme nyanpu ngaomük lan phangme, dong-e yimpu ngaomük atam nohoi shu-e ngoh pu ne meng ma-a, shingne tümlak. Paoh-e pinyangpu ane hangkonyu shupu ngaokeng pinpu shaha at-ang yange (tao ngaokhüm meitüm nyi-2) me ngohpu kih-e intelligence hei security khong atamte tao RTI Act-e yüompe angnang.

Public Authority, i-man nyoi üshei me Public Information Officers (PIOs) lanngohnang. Ampupahi public authority me jiyah, PIOs ane APIOs kai-e noman-e ngaolan yimne oklak.

7. Nyih hei hipak halan mongte nomang-e ngaolan phane, yahne oklak.

Nyih 30 : Ngaolan phalak dongpu ngaolan taopu nyih 30 mongme ütpu mi (fees) yahyangs ngaolang dongne PIO-e tümlak yüjikäma-a, peipu ngaolan yapun te leiyange lanne tümlak.

Nyih 35 : Donge yimpu tahngaolai (Application) APIO yak ngoi-e ngohpu ne mengma-a, tao ngaolan nyih 35 mongte taolak.

Khonda 48: Kahta ja üyin jeang phei shun-e dongpu ngaolan-a khonda 48 (hrs) mongme shinglak.

Nyih 40: ükhong lüm-3, 3rd Shüpu ome lao me ngaipu tahngao tüpu ngaolan-a nyih 40 me taolak.

Nyih 45: Hangkonyu ü-nang pin tei-e peipu ngaolan-a nyih 45 mongme yahlak. Taopa kihpu tahngao phane Information Commission own-ngao wongpong.

8. ÜMIPHALAK ÜLÜM:

Application(ükongwang) mi (FEE)	Dongmonge yahlak Ngaolan püopu mi (FEE)	Hükih — E phalak
Rs. 10.00	A4/A3 PAPER laitep ja te Rs. 2 Shükhaopu paper me nyanpu mi hei printed lante ja kihe yahlak.	Receipt te lei-e yakme Demand draft.

	Photo copies/printed lanme nya ngaipu laitep jate Rs. 2. Floppy/diskette mi Rs. 50 yahlak. Leppi ülüm lan phei yah peipu mi khakshu-ü yahlak. Yo-e shun angpu ngaolan te leimi üwangpa khonda ja (1 st hour) te ümi yüyahlak hüpoi tao phei khonda lepi-e Rs. 5 pong yahlak.	Bankers' cheque lankai e-yahlak.
--	--	----------------------------------

Below Poverty Line (BPL) buhu lante taopa mi yüyahlak aneo ütpu hipak lintei-e, donge yimpu tahngao te janyi pune mengma-a ümi yüyakhlak.

9. Appeals

(a) Donge yimlak üwangpa ülüm:

- Noman tahngaolai (Application) te PIO hei APIO-e, lanküme
- PIO ngaophün te noman mong yühah küme
- Tao mi loi-e yu küme
- Ütputu hipak me ngaolan pha-e yütüm küme
- Pha-e tümpu te mong yühah küme
- Dongpu tahngao ja kihpu lümme yüphaküme
- Nanga ngao pha lak nyih dapan (30 days) me PIO hei APIO te hipak (date) man sho tai pe kakshu pu hipak me pha lak ngoh nang.

Noman teange ngohnang shupu tahngao dongpu lai ja public authority müpu üwangpa appellate authority te phalak. Ütputu nyih 30 mongme PIO hei APIO lante noman-e dongpu noman lai phane oklak.

Noman-e dongpu tahngolai nyangwante:

- (i) Min ane nyanpa nyoimin
- (ii) PIO min ane tao nyoimin
- (iii) Nyih hipak ane PIO ome hanghi chingne dong, taolan khoih-e nyanlak.
- (iv) Dongpu üting shüshoh she nyanlak.
- (v) Jümpongpu yimwante yopto — e donglak.
- (vi) Yop-e dolak yüjikäma — a, jümpongpu yimlak chingne ngaipu yaphün lan leange nyanlak.
- (vii) Ngaokhüm yüjikäma-a, ngaokeng lanme ngohnangpukü nyan-e tümtalak
- (viii) Donglak pa-e mei mei-e toke hüngleilak.
- (ix) Tao donglak tümta wante alao ngaomük hangeih wongpong ngai ma-a.
- (x) Ngao lai tüo me jam she kam lak dongwante.

- Hanghipa donglak ne ngailak eih, taopa tahngaolai te (attested) ne menglak.
- Dong yimpa-e wongpong tahngaolai lanphei leange donglak.
- Ane donge yimpu laime ngaomük wange leange nyanlak.

Hanghipa hipak me jiyah noman-e tahtai (complain) Nagaland State Information Commission te phane oklak. Hüpoi hapakü ngohküme dongpuja noman-e phane yüok.

- (i) Nang e tüo pa ngao lan a pha ok küma-a.
- (a) PIO yüjikäma-a APIO yüngohküme.
- (b) Noman tahngao laite PIO yüjikäma-a APIO-e yümongküme.
- (c) Noman-e appellate authority te dongpu jum shone PIO-e yüpha küme,

- (ii) üpong yinme dong wante yümong küme.
- (iii) Noman-e dong pute jane yüyi küme yüjikäma a, ütpu hipak me tao yüngao küme.
- (iv) Tao mi (fees) yupu loi küme.
- (v) Ngaipu toingao yüwang, yüteang yüjikäma-a, yüshu she noman-e i-küme.
- (vi) Dong-e yimlak phei shine, wongpong alaolan hangeih yüma-a, tao ngaokhüm phangme yah anglak yüshu küme.

Public authorities ampuhimc jiyah tao RTI ülüm hangeih noman-e üpong yütaope, monge yüokpe yüjikäma-a, linglak lahlipu yünangma-a, tao Commission-e shingenglak chingne taonyoite.

Nagaland State Information Commission

Old Secretariat Complex

Post Box-148

Kohima Nagaland-797001

9 (b) Nyishe donglak ülüm:

Üwangpa appellate authority-e phüntümpu tahngao te noman monghah-e yüjikäma-a, nyih 30 hei 45 mongme hanghi ngaophüno noman-e yütao pune mengma-a, üwangpa üne donge yimyangpu nyihme wange nyih 90 mongte Information Commission te nomane aneo ja me dongne oklak.

10. Ükümpa (penalty)

Tao PIO yüjikäma-a, taopa kihpu officers lan aohipa ne jiyah Rs. 250/- te ngoi-e, (nyih ja) te dang (fine) Nagaland State Information Commission-e hahiak, shei put e Rs. 25,000/- ngoi külak maximum.

- (i) Hüke shüpu ngaopong Yütaope dongpu tahngao lai te lanküme
- (ii) Tah ngao pong tao ne dongpu te yümong küme
- (iii) ütyang ngohpu hipak mongte toiheingao jeang shingne yütüm küme
- (iv) Shingang shinge yü shupe, yü wang yü ngoipe aneo tahngao pine pha küme
- (v) Tahngao paoh küme ane
- (vi) Tahngao khoi-e donglak yü timküme

11. Taopa tahngaolai (Application) nyanlak ülüm:

- (i) Donge yimlak tahngao te ampuhi yakjongnang, taopa public authority min shinglak.
- (ii) Noman-e toiheingao üpong tao-e shinghüma-a, RTI jonlak. Hüküyüjikäma-a, shaote nange phayang phei nang tahngaolai pongtaolak wongpong. Shinglak ja, nang passport yahne tünyih shünpong yange, nange tao RTI lai anepa nyih pha küma-a, tao RTI phapu-e toi yülinglak. RTI lai ja-a linglak toishao te ütpu nyih hipak kumphei mehei phane oklak.
- (iii) ümi yüphape tah ngao lai shünponge nyanne yüok. Ngaipu toingao ülüm te leiyange shünpongpu tao ümi nange phalak. Hanghipa tahngao ngai shü ne tahang yüjikäma-a donglak mi (sheangngin) üngang pheime phalak ne ngailak.
- (iv) English, Hindi yüjikäma-a, nyoime ngaonangpu ngaome PIO te plain paper me tao tahngao lai phane oklak.
- (v) Nangte wongppong toi hei ngao ane nange tok-e lei hupu shoyang phei toiheingao aneo toishao me jonpu, toiheinan lan, taoyang shüpu hüone shai-e jümlak, nange leangpu üshei khakshupu me jaoshihi-e, lan she pute ponge tao tahngao lai nyanlak

nange dongpu üpong yütaope dongyahma-a, üpong yütaopu tahngao nang te shingne tümphalak. Tahngao okpu shine khoih-e nyanlak te nang nüngnei-e tahteih. Nyanpu ngaomük üshei leange nyanlak.

(vi)Nangte wongpong ne ngaipu toiheingao aope muh ngai yahpeih, ngaipu nyih hei hipak khak shu-e nyanlak.

(vi)Nangte wongpong ne ngaipu toiheingao aope muh ngai yahpeih, ngaipu nyih hei hipak khak shu-e nyanlak.

(vii)Donge ngaolak hanghipa wongpong nangte ngai yahpeih, taopa form min nyanlak.

(viii)Donge ngaolak hanghipa nange teihyahpeih, taopa tahngao shunponglak ülüm nyanlak.

(ix)Nangte shünponglak ülüm khoih-e nyanlak, ane ümi yahlak nangte ngaolan pha-e tümne tao-a PIO te wongpong.

(x)Dongpu tahnao pha ne, hang hang eih üpong yimlak noman te wongpong yüji.

(xi)Noman tah ngao lai phei jüm-e, tao tahngao lai mi Rs. 10 yak me yü kuma-a demand draft hei banker's cheque lan kai-e phalak.

(xii)BPL (below poverty line) müpu ne noman ngoh shu ma-a, noman yak me ngohpu ration card hei ID Card kihpu omyange, tao tahngaolainyanlak. Hangjingne tao lante tahngao dongge nyanpu mi yüyahlak.

12. Shinglak ngaomük atüm;

(i)Nange dongpu tahngao lai te i-man (public authority) yak yu-e lük lak shu-e yü ngohpoi, nomane dongpu tahngaolai te PIO yüjikäma-a APIO-e yulan külak.

(ii)Public authority ja te pin-e tao tahngao phapu ne ngai ma-a, shu-e ngohpu public authority alaopa te nangching pinyangpu tao tahngaolai tao PIO-e jümshon-e tümnlak ane nyih 5 mongte hükü shonyangpu nangte shingne tümnlak.

(iii)Donglak tahngao ja nyan-e phalak yü ok lak ne ngai ma-a, donghahpu ngao shüshong she nyanlak chingne PIO te jümpha she noman-e ngaone oklak yüjikäma-a, kok-e phaipa ne nang ngoh kuma-a, hatao a yoiyoi ne lei-e tümnlak.

(iv)Nange phayangpu tah ngao lai tüpu receipt ane PIO müpu tao tahngaolai mi (fee) yahlak.

(v)üt-e shemlak te khoihpu ngaolan phei jüm-e, dongge nyanpu te taikülak ümi PIO müpu nange taolak. Taopa ümi nange manpha pute ngoi-e, tahngao hang-o shingne yütümnlak. Tao ümi pha ne nange dongpu nyih ane aope tao mi nange pha-e lan, tao nyih hipak te “intervening period” she i-nang, ane taopa hipak- a üt-e pha ngoh pu hipak me yüom.

(vi)Donglak chingne ümi yünang

13.Ngoi kü lak hipak: Hüopu ütah jeilei pume hang hi-o jeilei ne yüok hüpoi jeilei puphei hüo wante lan shepu jeilei ne ok.

*Tao RTI Act a ngoi kü lak jin chingne shümei lak mangja.
Noman te teange shupu ngaokhüm chingne shah-a yong taoh.*

“Khongtüp ja mengwinlak yüteangpu toishao ne tao aopeo yüngohlak hüpoi taopa ülüm jonpu me kahta ümei lan tangme wanyang pume ülonglai okpu toishao ne ngohlak”.

“Ngaoting ne yüjipu ane paoh-e pinpu te yüshu she buhu (citizen) ja-e yüngao hüma-a, tao-a ünyong kaome i-e heang pune ngainang”.

*“Paoh-e pinpu ngaokeng wanglüm-e i-man buhu kahta lan toi hei ngao üting me nyoilak lüm
te yüwoi ok yüjiküma-a, toiting ngaoting pheilieh ne-o yüok”. Shiv khera*

Published by:

Nagaland Information Commission

Old Secretariat Complex,

Post Box 148,

Nagaland, Kohima – 797001.

Website: www.nlsic.gov.in

Tel: 0370- 2291595 (O), 2290654(O), 2291041(O)

Fax: 0370-2291774

Email : cic.nagaland@gmail.com